exemple, Felip de Malla. I amb això no afirmo un fet, sinó només que la Confraria del senyor rei tenia a l'abast de la mà algú a qui adreçar-se.

Més que en pàgines anteriors, en les actuals Vázquez sembla haver-se deixat endur pel miratge de convertir-se en èmul i qui sap si en contrincant capaç d'empal·lidir la fama d'Umberto Eco; no sols no hi ha res a dir, sinó que li desitjo el més gran dels èxits. Però que publiqui les seves cabòries en forma de romanç, tal com ha fet en relació a Nicolau Eimeric l'italià Valerio Evangelisti (cf. ATCA, XVI (1997), 8, nota 1bis), i no pas en les pàgines d'una revista universitària, que ella i elles haurien d'estar sotmeses a les exigències metodològiques de la documentació objectiva.

Josep Perarnau

Josep M. NADAL i Modest PRATS, *Història de la llengua catalana*, vol. 2: *El segle XV* (Col·lecció Estudis i Documents, 34), Barcelona, Edicions 62, 1996, 601 pp.

El segon volum de la *Història de la llengua catalana* reprèn la realització d'una obra original, i l'única fins ara de les seves característiques, que ha obtingut una excel·lent acollida entre els especialistes i també un èxit notable entre el públic general. Havent passat gairebé quinze anys de la publicació del primer volum amb què Josep M. Nadal i Modest Prats es proposaven «entrar en el cor d'un vell contenciós: les relacions entre història i llengua» (cf. ATCA, II (1983), 422-426), aquest segon lliurament confirma la continuïtat de l'obra i augmenta d'una manera notable les expectatives de veure-la finalitzada —en la breu nota introductòria els autors confien «no perdre l'empenta i que, d'aquí a uns mesos, aparegui el tercer volum on se segueixen molts camins que tot just s'obren en aquest».

Tanmateix, amb aquest volum es modifica el disseny primitiu de l'obra i augmenten notablement les dimensions del projecte; i és que allò que en principi havia de ser només una part del segon tom s'ha convertit ara en tot un llibre, i més gruixut encara que l'anterior. Sembla que hi ha dues grans raons que ho justifiquen: la primera és l'enorme complexitat interpretativa que comporta el segle XV català, que per als autors s'inicia amb l'estroncament de la dinastia reial autòctona i acaba amb la unificació efectiva de la monarquia hispànica. La segona raó, i potser la més decisiva, són les greus mancances que encara tenim avui en l'estudi dels autors i dels textos catalans medievals, i l'absència dels suficients treballs previs que abordin els esdeveniments de l'època des d'un punt de vista lingüístic i, sobretot, sociolingüístic; això obliga Nadal i Prats a encarar molts i molt diversos aspectes —i encara n'hi ha que queden desatesos—, i a prestar-hi una excessiva atenció. Fixem-nos que, en el fons, aquesta constatació, si els nostres dos rectors fossin gent menys atrevida, podria posar-los en qüestió la propia viabilitat de l'obra que planegen, que pretén ésser síntesi i manual de referència genèrica, que ambiciona l'exhaustivitat, que vol interpretar i fer una valoració conjunta d'un seguit de fets, textos i aspectes que tot just s'estan estudiant particularment.

El segle XV és, en efecte, un «moment crucial» per a la història cultural dels anomenats Països Catalans. És el moment en què, després d'instal·lar-se la dinastia castellana a la Corona catalanoaragonesa, es camina definitivament cap a la unió de les monarquies peninsulars. Hi tenen lloc, a més, un seguit d'esdeveniments que, com és sabut, hauran d'alterar profundament la major part de les pràctiques culturals: el trasllat de la cort a Nàpols, que afavorirà els contactes amb els humanistes italians, la introducció de la Inquisició espanyola, més tard, o l'aparició de la impremta, un invent revolucionari després del qual ja tot serà molt diferent. En aquests anys s'hi concentren, a més, les produccions més importants de tota la nostra història literària, i es multipliquen les traduccions de textos llatins o italians en sintonia amb els interessos culturals més sòlids del món occidental. És, per tant, el Segle d'Or de la literatura catalana, i tam-

bé l'època de la màxima universalitat de la nostra cultura —cal recordar en aquest sentit la rellevància de la cort papal dels Borja, on el català esdevé llengua oficial—, però és alhora el moment en què comencen a obrir-se les clivelles del que serà la davallada dels segles posteriors, marcats per la pèrdua de la sobirania política i per la progressiva castellanització cultural. El principal propòsit d'aquest llibre és, en definitiva, la manifestació d'una llengua literària rica i perfectament vàlida en un moment que és de canvi i de trasbals a totes les cultures europees, a les portes d'uns temps moderns als quals, paradoxalment, el català ja no podrà accedir mai amb normalitat.

En els dos únics capítols que formen el volum es manté la mateixa estructura fixada per als vuit capítols anteriors, i en llurs apartats successius s'establexien, doncs, els límits del període, els esdeveniments més importants de la vida civil i cultural, les relacions del català amb el llatí i amb les altres llengües que el condicionen d'una manera més directa (l'occità, el castellà), els usos literaris corresponents, i l'activitat filològica desenvolupada, amb la descripció gramatical de la llengua de l'època. Aquests apartats, certament, s'allargassen d'una manera excessiva, fins al punt de fer perdre al lector la perspectiva de conjunt de cada bloc. L'embull dels esdeveniments polítics i culturals que es produeixen en el Quatrecents català i l'abundància de la producció literària en llengua catalana justifiquen prou la prolixitat dels autors, però justament per això crec que és lícit preguntar-se fins a quin punt és vàlid aquest esquema —que funcionava perfectament en els vuit capítols anteriors— per al tractament d'un període tan complicat com el segle XV, i com es podrà mantenir aquesta mateixa fórmula en els capítols que segueixin, on caldrà tractar èpoques tant o més complexes des del punt de vista històric i on, a més, la trajectòria dels diferents territoris catalanoparlants, fins ara tractats d'una manera unitària, divergirà notablement i adquirirà una fesomia pròpia.

D'altra banda, aquest volum inclou veritables monografies, com ara els apartats sobre la llengua catalana a Itàlia (85-167, i 381-391), sobre l'activitat de traducció al català de textos llatins (190-205 i 424-431) o sobre els noms de la llengua (465-471) d'un interès remarcable, les quals —tal com passava amb el capítol dedicat a Ramon Llull en el volum anterior— serien dignes de ser publicades separadament. Una cosa semblant passa amb alguns temes en què s'endevina un treball de recerca particularment aprofundit, encara que apareguin en el llibre exposats de manera fragmentada, amb represes successives —em refereixo a qüestions com la ideologia lingüística de l'humanisme renaixentista i les seves conseqüències, o als efectes de la impremta sobre els usos literaris de la llengua catalana i la seva relació amb el castellà; segur que més d'un lector exigent però apressat, potser amb una punta de puritanisme, hauria preferit llegir-los tots d'una tirada, per fer-se'n així una idea més global i matisada.

En algunes parts del discurs de l'obra, les fonts utilitzades —sobretot per a la contextualització dels fets històrics— resulten per al lector d'avui poc actuals, cosa que potser és una conseqüència inevitable del llarguíssim temps de gestació del volum, i ocasionalment es troba a faltar alguna referència bibliogràfica convenible, com per exemple el treball gairebé contemporani de Jaume Turró —col·lega dels autors en la docència universitària a Girona— sobre el poeta barceloní Romeu Llull, fet que es pot atribuir a les presses de darrera hora, que ja reconeixen els mateixos autors en la nota introductòria. Tanmateix, el treball de Nadal i Prats reuneix gran quantitat de materials de primera mà, i penetra amb un criteri molt afinat en qüestions mai explorades fins ara des de la perspectiva de la història lingüística. Si Joaquim Molas, en el seu pròleg al primer volum de la *Història de la llengua catalana*, afirmava que «el tàndem Nadal-Prats ha realitzat una síntesi, alhora, científica i apassionada que, ara i adés, té tot l'aire d'una autèntica investigació», cal dir que aquest segon volum constitueix en molts aspectes, i sense cap mena de dubte, una investigació en tota regla —quan intenta una nova interpretació del concepte de ‚valenciana prosa', per exemple, o quan analitza des d'un punt de vista ideològic els pròlegs de les abundants traduccions catalanes de textos llatins i italians.

Dels continguts i de la distribució interna del volum ja se'n dedueix la notable atracció que exerceixen sobre els autors els temes relacionats amb Itàlia i, en efecte, no poden negar que el tipus de discurs i el propi plantejament de l'obra tenen un referent clar en alguns treballs de característiques similars que s'han publicat o que es publiquen ara mateix —i amb gran prestigi— en aquell país, hereus d'una llarga tradició d'estudis sobre història de la llengua. Amb tot, potser els caldria haver seguit encara una mica més l'exemple italià i haver dotat el volum d'alguns refinaments que allà s'estilen, com ara una bibliografia final que reunís tots els estudis, edicions i materials citats, o un índex de noms —no el supleixen els destacats a l'interior del text amb lletra negreta, d'un efecte estètic bastant discutible—, que permetrien de treure un profit més gran del notori esforç que hi han esmerçat. Pel que fa al mètode seguit en la composició del llibre, és remarcable la voluntat de perseverar en aquell eclecticisme de què ja feien gala Nadal i Prats en la introducció del primer volum, que els permet d'aprofitar per als seus propòsits múltiples recerques de camps ben diversos, però en qualsevol cas es troba a faltar una mica més de reflexió crítica a propòsit dels fets històrics que es presenten i de llur interpretació, que sovint és manllevada sense massa prevencions. És com si a l'hora d'endegar la redacció definitiva, per raons d'espai, els nostres conspicus professors ens haguessin escatimat alguns dels seus pensaments de més abast teòric; com si haguessin volgut deixar una mica de banda aquella inclinació especulativa tan recomanable que trobem en molts altres dels treballs que han publicat i que, amb la seva sana irreverència, ha imprès caràcter al que alguns anomenen «la manera gironina» de fer història de la llengua. Els seus innumerables deixebles i lectors agrairem, sens dubte, que no ens l'estalviïn en la confecció dels volums successius, que persisteixin en la seva afortunada dèria de fer-nos rumiar.

Francesc Feliu

Epistolari de la València medieval. II. Introducció, edició, notes i apèndixs a cura d'Agustín Rubio Vela. Pròleg d'Antoni Ferrando (Biblioteca Manuel Sanchis Guarner, 43), València-Barcelona, Institut interuniversitari de filologia valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1998, 458 pp.

No caldrà repetir ara les belles característiques d'aquesta publicació ja remarcades en un volum anterior d'ATCA, VI (1987), 354-355. Són les mateixes qualitats que apareixen en aquest volum II, amb l'escreix d'un orientador índex cronològic, tal com des d'ací havia estat suggerit. Millor, sens dubte, en aquest segon volum, que no pas haver deixat per al tercer i darrer la llista cronològica dels documents de tots tres. Però molts dels qui emprem sovint aquestes cartes hauríem preferit que ara se'ns hagués donat també un índex consemblant de les lletres ja publicades en el volum primer.

En aquest segon les reflexions filològiques apareixen en el pròleg del prof. Ferrando i Francès: la coincidència del període 1412-1478 (del compromís de Casp a la unió dinàstica amb Castella) amb les set primeres dècades del segle d'or de la literatura valenciana; l'aparició alhora de neologismes cultistes llatinitzants, de «trets peculiars del català de València» i d'algunes novetats que semblen dependre de la influència castellana.

També en aquest volum, l'estudi introductori (15-81) és dedicat a l'anàlisi dels principals temes tractats en aquestes lletres dels jurats de la ciutat de València, i a aprofundir-los contextualitzant-los en llur ambient històric. En aquesta tasca orientadora no sempre els arguments sintetitzats vénen a coincidir amb els precisats en els variats subtítols conglobats en les quatre grans parts del volum: Els àmbits del poder, Els treballs i els dies, En aquesta vall de llàgrimes, i Pobresa, pecat, marginació.